

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню поняття транспортних послуг та характеристик їх ознак. В ній проаналізовано положення чинного законодавства України та різні теоретичні точки зору щодо досліджуваної проблематики. На підставі цього автором сформульовано самостійні висновки, запропоновано внести зміни до законодавства України.

Ключові слова: транспортна послуга, визначення поняття транспортної послуги, загальні ознаки, спеціальні ознаки транспортних послуг.

И. С. Лукасевич-Крутнык

Понятие и признаки транспортных услуг

Статья посвящена исследованию понятия транспортных услуг и характеристике их признаков. В ней проанализированы положения действующего законодательства Украины и различные теоретические точки зрения по исследуемой проблематике. На основании этого автором сформулировано самостоятельные выводы, предложено внести изменения в законодательство Украины.

Ключевые слова: транспортная услуга, определение понятия транспортной услуги, общие признаки, специальные признаки транспортных услуг.

I. Lukasevych-Krutnyk

The concept and features of transport services

The article investigates the notion of transport services and their characteristic features. It analyzes the provisions of the current legislation of Ukraine and different theoretical views on the studied subject. On this basis, the author formulated independent conclusions proposed changes to the legislation of Ukraine.

Key words: transport services, transport service definition, general features, the special features of transport services.

Постановка проблеми та її актуальність.

Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання максимально наблизити національне законодавство до європейських стандартів. Такі зміни повинні відбутись у нормативному регулюванні всіх сфер суспільних відносин, у тому числі в договірній.

Договірні відносини щодо перевезення усім видами транспорту в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом регулюються підрозділом, який має назву «Транспортні послуги». Це не новий для українського законодавства термін, який вживається в нормах права ще з 90-х років. Так, в першій редакції закону України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. закріплюється термін «транспортні послуги» [1].

Проте дефініція цього поняття ні в першій, ні в чинній редакції вказаного закону не закріплюється. Незважаючи на те, що термін «транспортні послуги» не новий, інтерес до цього поняття на теренах України з прийняттям Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, загострюється і серед науковців, і серед практиків.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття транспортних послуг та окремі аспекти їх надання були предметом вивчення в працях багатьох вітчизняних науковців, серед яких І. О. Безлюдько, І. В. Булгакова, Д. О. Власенко, Е. М. Деркач, І. А. Діковська, О. В. Клепікова, Т. О. Колянковська, О. С. Кужко, В. В. Луць, А. В. Матвеева, О. М. Нечипуренко, Г. В. Самойленко, Л. Я. Свистун, Є. Д. Стрельцова, Н. В. Федорченко та інші.

Оскільки сьогодні поняття «транспортні послуги» широко використовується на практиці, тому воно потребує належного науково-теоретичного осмислення крізь призму норм чинного законодавства України та положень доктрини цивільного права.

Метою даної статті є дослідження поняття та ознак транспортних послуг на підставі норм законодавства України та різних теоретичних точок зору щодо досліджуваної проблематики.

Виклад основного матеріалу. В Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. договірні відносини щодо перевезення та транспортного експедирування розміщені у Главах 63, 64 відразу після Загальних положень про послуги. Однак ні визначення, ні терміни «транспортні послуги», «договір про надання транспортних послуг» в нормах Цивільного кодексу України не зазначено. В нормах цього кодексу закріплюється лише загальне поняття договору про надання послуг. Так, відповідно до ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [2].

Визначення поняття транспортних послуг закріплюється в законодавчих актах України, присвячених окремим видам транспорту. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про міський електричний транспорт» від 29 червня 2004 р. транспортні послуги – це перевезення пасажирів та їх багажу міським електричним транспортом, а також надання інших послуг, пов'язаних з таким перевезенням [3]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 1 липня 2004 р. транспортно-експедиторська послуга – це робота, що безпосередньо пов'язана з організацією та забезпеченням перевезень експертного, імпорного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортного експедирування [4]. Як синонім поняття «транспортні послуги» в законодавстві України використовується словосполучення «послуги з перевезення». Зокрема, в ст. 1 Закону

України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р. закріплюється визначення поняття послуги з перевезення пасажирів чи вантажів, під якою запропоновано розуміти перевезення пасажирів чи вантажів транспортними засобами на договірних умовах із замовником послуги за плату [5].

Визначення поняття транспортних послуг міститься і в деяких підзаконних нормативно-правових актах. Так, згідно з п. 2 абз. 19 Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р.) транспортні послуги – це діяльність, пов'язана із задоволенням потреби населення в перевезеннях автомобільним транспортом [6]. Відповідно до п. 1 Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р., транспортна послуга – це перевезення вантажів та комплекс допоміжних операцій, що пов'язані з доставкою вантажів автомобільним транспортом [7].

Наведені вище дефініції транспортних послуг є вузькими і стосуються послуг, які надаються окремими видами транспорту. Комплексного визначення поняття транспортних послуг чи договору про надання транспортних послуг в законодавстві України не закріплено.

Ця прогалина в законодавстві України дає підстави для формулювання науковцями власних точок зору щодо поняття транспортних послуг. Так, А. Матвеева, не погоджуючись із наведеними в законодавстві України визначеннями «транспортних послуг», вважає, що транспортні послуги потрібно розглядати як сукупність зобов'язань, урегульованих нормами права, опосередкованих відповідними договорами, забезпечених господарсько-правовими засобами державного регулювання, та пов'язаних із фізичним переміщенням у просторі пасажирів, багажу, вантажів [8, с. 141].

На думку Д. О. Власенко, транспортна послуга являє собою результат транспортної роботи з переміщення вантажів і пасажирів (предмет по-

слуги), а також сукупності супутніх, доповнюючи перевізний процес операцій, які виконуються транспортним підприємством (суб'єкт послуги) за попередньою заявою клієнта (об'єкт послуги) [9].

З точки зору А. Брайковської транспортною послугою є процес переміщення вантажів та пасажирів, а також комплексу супутніх операцій та робіт, що пов'язані з його підготовкою та здійсненням [10, с. 51].

Наведені вище лише деякі із запропонованих в юридичній літературі визначень транспортних послуг свідчать про різноманітні підходи до цієї проблематики. Проте для того, щоб правильно сформулювати поняття транспортних послуг, потрібно з'ясувати, що є самою послугою. Оскільки у даній статті транспортні послуги розглядаються в контексті договірних зобов'язань про надання послуг, спробуємо визначити, що є самою послугою з контексту зазначеного вище визначення поняття договору про надання послуг, яке закріплюється в ст. 901 ЦК України.

Аналізуючи законодавчу дефініцію договору про надання послуг, слід звернути увагу на допущену в ній тавтологію, а саме: поняття договору розкривається шляхом використання терміна «послуга» (за договором про надання послуг виконавець зобов'язується... надати послугу). Далі законодавець намагається конкретизувати поняття послуги шляхом вказівки на обов'язок виконавця вчинити певні дії або здійснити певну діяльність. Таке формулювання ч. 1 ст. 901 ЦК України дозволяє зробити висновок про те, що послуга може виражатися як у вчиненні однієї або кількох конкретних дій, так і у здійсненні певної діяльності протягом тривалого часу або постійно. Таким чином, аналізуючи визначення договору про надання послуг, слід виходити з того, що надання послуги пов'язано із зобов'язанням вчинення певної дії або із здійсненням певної діяльності, що можна пояснити лише необхідністю охопити всі види послуг, яке б незначне місце вони не посідали [11, с. 150]. З огляду на зазначене вище послугу потрібно розглядати як дію або сукупність дій (діяльність), об'єднаних однією метою – створення корисного ефекту [11, с. 322]. Таким основним корисним

ефектом при наданні транспортних послуг є перевезення. Проте в поняття «транспортні послуги» входять не лише перевезення, а й інші допоміжні послуги – транспортно-експедиторські, страхування, пакування, зберігання, складання вантажів та інші.

В науковій літературі можна знайти різні класифікації транспортних послуг. Так, на думку А. Брайковської, транспортні послуги поділяються: 1) за об'єктом транспортної операції: пасажирські та вантажні (вантажні за призначенням поділяються на імпорتنі, експортні, транзитні; за особливістю транспортування: наливні, навальні, насипні, тарно-штучні та контейнерні); 2) за суб'єктом транспортної операції залежно від виду споживача, якому надається послуга: зовнішньогалузеві (надання транспортних послуг не-транспортним підприємствам і організаціям) та внутрішньогалузеві (надання транспортних послуг іншим підприємствам та організаціям транспорту); 3) за видом діяльності: перевізні та неперевізні.

Перевізні транспортні послуги поділяються: 1) за видом транспорту: водні, залізничні, автомобільні, повітряні, змішані; 2) за територіальною ознакою: внутрішньодержавні, міжнародні; 3) за періодичністю: регулярні та нерегулярні; 4) за видами сполучень: прямі та непрямі (з декількома перевізниками; за декількома договорами перевезення); 5) за видом транспортно-технологічної системи: контейнерні, ролкерні, пакетні та ін.

Неперевізні транспортні послуги поділяються на: 1) вантажно-розвантажувальні (завантаження, розвантаження, маркірування, комплектація, перевантаження); 2) комплексно-експедиційні (послуги відправки, послуги супроводу, послуги прибуття); 3) складання та зберігання вантажу; 4) надання транспортних засобів на умові оренди або прокату; 5) додаткові послуги (інформаційні, логістичні, страхування) [10, с. 51].

На думку А. Матвєєвої, транспортні послуги поділяються на основні послуги – з перевезення і транспортно-експедиційної діяльності та на супутні послуги – із зберігання, складування, пакування, зважування вантажів та інші послуги [8, с. 140-141].

Таким чином, транспортною послугою є дія або сукупність дій (діяльність), спрямованих на здійснення перевезення та (або) надання інших допоміжних для здійснення переміщення пасажирів, багажів, вантажів операцій. Загальне визначення поняття транспортних послуг доцільно було б закріпити в законодавчих актах, зокрема, в нормах Глави 63 Цивільного кодексу України.

Для транспортної послуги, як і будь-якої іншої, характерні загальні ознаки, притаманні послугам. Так, загальними ознаками транспортних послуг є:

- транспортні послуги споживаються в процесі їх надання (транспортні послуги надаються і споживаються одночасно);
- неподільність транспортної послуги, що означає, що транспортна «послуга не може існувати окремо від виконавця, оскільки споживається в процесі діяльності виконавця» [12, с. 474];
- транспортні послуги мають нематеріальний характер (їх не можна відчутися як матеріальний об'єкт, результатом послуг не може виступати уречевлений результат);
- недовговічність транспортних послуг (транспортні послуги не можна зберігати, накопичувати, використовувати в подальшому);
- непостійність якості транспортних послуг (якість транспортних послуг може змінюватися залежно від суб'єкту надання, місця надання, часу надання та інших обставин).

Загальні ознаки транспортних послуг проявляються із врахуванням особливостей сфери, в якій вони надаються – сфери транспорту. Окрім загальних, для транспортних послуг характерні спеціальні ознаки (особливості). Так, транспортні послуги забезпечують продовження процесу виробництва і обігу, тому залежать від їх стану та від факторів розвитку ринкової економіки [13, с. 32].

Не можна погодитись із висловленою в літературі точкою зору, що особливістю транспортних послуг є те, що транспорт займає важливе місце в міжнародному товарному обігу: він є необхідною умовою міжнародного поділу праці, зовнішньої торгівлі, економічних зв'язків між країнами [13, с. 32]. Це є характеристикою

транспорту загалом, а не особливістю транспортних послуг.

Наведене вище дослідження дає підстави зробити наступні **висновки**.

Термін «транспортні послуги» не є новим для законодавства України, проте визначені в законодавстві дефініції є вузькими і стосуються транспортних послуг, що надаються окремими видами транспорту. Використання терміну «транспортні послуги» в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом спонукає до закріплення загального поняття транспортних послуг на законодавчому рівні України.

Під транспортною послугою пропонуємо розуміти дію або сукупність дій (діяльність), спрямованих на здійснення перевезення та (або) надання інших допоміжних для здійснення переміщення пасажирів, багажів, вантажів операцій.

Закріплення в нормах Глави 63 Цивільного кодексу України запропонованого вище поняття транспортних послуг стане одним із кроків на шляху наближення національного законодавства України до норм, прийнятих стороною Європейського Союзу.

Література

1. *Про транспорт*: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
2. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. *Про міський електричний транспорт*: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 548.
4. *Про транспортно-експедиторську діяльність*: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1955-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 52. – Ст. 562.
5. *Про автомобільний транспорт*: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – Ст. 105.
6. *Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту*: постанова Кабінету

Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176 (у ред. від 26.09.2007 № 1184) // Офіційний вісник України. – 1997. – № 8. – Т. 2. – С. 142.

7. *Правила* перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: наказ Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – 12 березня. – № 8. – С. 283. – Ст. 312.

8. *Матвєєва А.* Ринок транспортних послуг: поняття, учасники та об'єкти / А. Матвєєва // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2011. – № 1 (64). – С. 135-143.

9. *Власенко Д. О.* Теоретико-методологічні підходи до визначення особливостей маркетингу транспортних послуг / Д. О. Власенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_4/Vlasenko_410.htm

10. *Брайковська А.* Дослідження особливостей формування ринку транспортних послуг як середовища функціонування підприємств транспорту / А. Брайковська // Економіст. – 2012. – № 9. – С. 50-54.

11. *Федорченко Н. В.* Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: монографія / Н. В. Федорченко. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2015. – 328 с.

12. *Договірне* право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін.: за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.

13. *Румянцев А. П.* Світовий ринок послуг: навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.

References

1. *Pro transport*: Zakon Ukrainy vid 10 lystopada 1994 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1994. – № 51. – St. 446.

2. *Syvil'nyj kodeks* Ukrainy vid 16 sichnja 2003 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2003. – № 40. – St. 356.

3. *Pro mis'kyj elektrychnyj transport*: Zakon Ukrainy vid 29 chervnja 2004 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2004. – № 51. – St. 548.

4. *Pro transportno-ekspedytors'ku dijalnist'*: Zakon Ukrainy vid 1 lypnja 2004 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2004. – № 52. – St. 562.

5. *Pro avtomobil'nyj transport*: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnja 2001 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2001. – № 22. – St. 105.

6. *Pravyla nadannja poslug pasazhyrs'kogo avtomobil'nogo transportu*: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 ljutogo 1997 r. № 176 (u red. vid 26.09.2007 № 1184) // Oficijnyj visnyk Ukrainy. – 1997. – № 8. – Т. 2. – S. 142.

7. *Pravyla perevezen' vantazhiv avtomobil'nym transportom v Ukraini*: nakaz Ministerstva transportu Ukrainy vid 14 zhovtnja 1997 r. // Oficijnyj visnyk Ukrainy vid 12.03.1998 r. – 1998. – № 8. – S. 283. – St. 312.

8. *Matvjejeva A.* Rynok transportnyh poslug: ponjattja, uchasnyky ta ob'jekty / A. Matvjejeva // Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukrainy: zb. nauk. pr. / redkol.: V. Ja. Tacij ta in. – H.: Pravo, 2011. – № 1 (64). – S. 135-143.

9. *Vlasenko D. O.* Teoretyko-metodologichni pidhody do vyznachennja osoblyvostej marketyngu transportnyh poslug / D. O. Vlasenko [Elektronnyj dokument]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_4/Vlasenko_410.htm

10. *Brajkovs'ka A.* Doslidzhennja osoblyvostej formuvannja rynku transportnyh poslug jak seredovyshha funkcionuvannja pidpryjemstv transportu / A. Brajkovs'ka // Ekonomist. – 2012. – № 9. – S. 50-54.

11. *Fedorchenko N. V.* Dogovirni zobov'jazannja z nadannja poslug: problemy teorii' i praktyky: monografija / N. V. Fedorchenko. – K.: NDI pryvatnogo prava i pidpryjemnyctva NAPrN Ukrainy, 2015. – 328 s.

12. *Dogovirne* pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: navch. posib. / T. V. Bodnar, O. V. Dzera, N. S. Kuznjecova ta in.: za red. O. V. Dzery. – K.: JurinkomInter, 2009. – 1200 s.

13. *Rumjancev A. P.* Svitovij rynek poslug: navch. posib. / A. P. Rumjancev, Ju. O. Kovalenko. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2006. – 456 s.